

Marten van der Meulen

HET GEHEIME
LEVEN VAN
TAALFOUTEN

(Hoe ze ontstaan en waarom ze standhouden)

STERCK & DE VREESE

© 2024 Marten van der Meulen | uitgeverij Sterck & De Vreese

Omslagontwerp Mijke Wondergem

Boekverzorging Elgraphic

ISBN 978 94 6471 156 1

NUR 616

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Sterck & De Vreese, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@sterckendevreese.nl.

Sterck & De Vreese is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.sterckendevreese.nl

INHOUD

Inleiding 7

Taalfouten: hoe zit dat precies? 13

1. Wat is een taalfout? 15
2. De ene norm is de andere niet 23
3. Wat moeten we met al die variatie? 30
4. Het probleem met taalverloedering 37
5. Beschrijven en voorschrijven 44

Taaladvies in verleden en heden 53

6. Standaardtaal 55
7. Opkomst en ondergang van het taaladviesboek 62
8. Vroeger fout, nu goed 69
9. Taalkwesties die nooit meer weggaan 76
10. Taaladvies wordt minder streng 83
11. Taaladvies wordt strenger 90

Van wie is de taal? 99

12. De elitaire standaardtaal 101
13. De hoogste baas van de Nederlandse taal 108
14. Taal die niet bestaat 116
15. De macht van Van Dale 122
16. Is de bedenker de baas van een woord? 129
17. Stijl en taal 136

De taal van taaladvies 143

18. Argumentatie en taaladvies 145

19. Argumentatie en taaladvies: autoriteit 152
20. Taal is als een... ja als wat eigenlijk? 159
21. Over martelkamers en doodgeboortes 166
22. De waarde van taal 173
23. Verrassende, onverwachte en ongebruikelijke taalfouten 179

Taaladvies onder het vergrootglas 187

24. Advies van de eerste hoogleraar Nederlands 189
25. Een hele goede morgen 195
26. Iedereens favoriete tante 202
27. Het is allemaal betrekkelijk 209
28. Letterlijk de interessantste kwestie die er is 216
29. Taalregels in de Tweede Kamer 222
30. Jon Snow weet niks over grammatica 229

Taalfout en taalwetenschap 237

31. De taalkundige en het stoplicht 239
32. Taalkundigen tegen taaladvies 246
33. De driehoek van taalkwesties 253
34. Dit boek bevat een taalfout 259
35. Hoe kom je erachter of taaladvies werkt? 266
36. We onderzochten wat voor effect taaladvies heeft.
De resultaten zullen je verrassen! 273
37. Je hoort het steeds vaker 281
38. Roomser dan de paus: de ironie van hypercorrectie 289

De plaats van taaladvies 297

39. Geografische fouten 299
40. Taaladvies in Nederlands-Indië 306
41. Overal dezelfde fouten? 312
42. De noodzaak en luxe van taalpurisme 319
43. Verzet tegen andere talen 327
44. Taaladvies ouder dan de weg naar Rome 333

Literatuur 341

INLEIDING

In 2017 ging de televisieserie *Mindhunter* in première op Netflix. In deze serie volgen kijkers een aantal agenten van de FBI, die in de late jaren 1970 de Behavioral Science Unit (BSU) van deze dienst op poten zetten. Medewerkers van de BSU bestudeerden voor het eerst het gedrag van seriemoordenaars. Het idee was dat hoe beter we bekende seriemoordenaars begrijpen, hoe meer we die kennis ook in lopende zaken kunnen toepassen. Zo zou je de misdadigers kunnen stoppen voordat ze veel slachtoffers maken. De serie hield het maar twee seizoenen vol, maar in het echt bestaat deze baanbrekende afdeling nog steeds. De impact van deze aanpak werkt bovendien tot op de dag van vandaag door, en is niet te onderschatten. We kunnen een mooie algemene les leren van de FBI. Hoe beter we iets begrijpen, hoe meer we eraan kunnen doen.

Ik moest veel aan deze serie denken toen ik dit boek schreef. Ik zou zelf nooit beweren dat het maken van een taalfout net zo erg is als het plegen van een moord. Maar hoewel ik dat niet beweer, zijn er andere mensen die deze twee zaken wél naar elkaar toe trekken. Zij gebruiken gespierde taal om over taalfouten te praten. Taalfouten zorgen dat de taal *verloedert*, dat taal wordt *verkracht*, en, jawel, dat taal wordt *vermoord*. Net als in de serie *Mindhunter* zijn veel mensen die dit soort opmerkingen maken niet geïnteresseerd in onderzoek naar het waarom van taalfouten. Die mensen blijven vooral hun eigen stokpaardjes berijden, of geloven hardnekkig in hun eigen overtuigingen, zonder open te staan voor een bijstelling of weerlegging daarvan. Een kras voorbeeld hiervan was iemand die ooit tegen me zei dat onderzoek naar dt-fouten ‘voer voor luie varkens’ was. De regels waren immers zo eenvoudig: waarom zou je er onderzoek naar doen?

Ik geloof dat je taalfouten wél moet bestuderen. Als je eenmaal gaat kijken, dan ontwaart je patronen in de fouten. Er liggen bepaalde oorzaken ten

grondslag aan deze patronen. Dat onderzoek naar dt-fouten heeft bijvoorbeeld laten zien dat die niet willekeurig zijn. Dat lijkt mij goed nieuws. Zo'n inzicht kun je gebruiken om onderwijs te verbeteren, wat kan leiden tot minder fouten. Hoe kun je daar nou op tegen zijn? Los van een dergelijke concrete opbrengst, kunnen we, door taalfouten te bestuderen, ook ontzettend veel leren over hoe taal werkt. Waardoor we weer beter snappen hoe mensen werken.

Geheim leven

Onderzoek naar dt-fouten heb ik niet gedaan. Maar ik heb wel heel veel andere taalfouten bestudeerd. Ik deed dat tijdens mijn promotieonderzoek aan de Radboud Universiteit. Dat onderzoek resulteerde in een proefschrift, getiteld *Unraveling prescriptivism. Relations between language advice publications and language use in the Netherlands*. Vreemd eigenlijk, een Engelstalig boek over de Nederlandse taal, gepubliceerd aan een Nederlandse universiteit en geschreven door een Nederlander. Toch heb ik geen seconde getwijfeld over de taalkeuze. De doelgroep van mijn proefschrift is internationaal, de taal van de internationale wetenschap is (grotendeels) Engels. Dus schreef ik de artikelen, die de basis voor mijn proefschrift vormden, in het Engels.

Hoewel het een logische keuze was, stak het me toch. Ik geloof namelijk in wetenschapscommunicatie. Ik wil mijn observaties, methodes en resultaten ook delen met iedereen die niet dagelijks wetenschappelijke artikelen leest, laat staan in het Engels. Ik deed dat eerder al wel in de vorm van blogs, lezingen, podcasts en interviews, maar ik wilde meer. Wat ik eerder maakte was vaak vrij kort, en er was zelden ruimte voor nuance, zijpaden en achtergrond. Terwijl al die dingen toch nodig waren, of op z'n minst interessant. Om al die extra informatie een plek te geven, en om alles wat ik onderzocht over taalnormen bij elkaar te brengen in het Nederlands, schreef ik dit boek: *Het geheime leven van taalfouten*.

De titel van dit boek

Wie op Google Scholar op 17 juli 2022 zocht op *The secret life of* (Het geheime leven van) kreeg maar liefst 37.800 hits. Het moge duidelijk zijn: deze

frase komt héél vaak voor in de titels van wetenschappelijke artikelen en boeken. Je kunt het zo gek niet bedenken of het heeft wel een geheim leven: persoonlijke voornaamwoorden, elektronische voorwerpen, haarzakjes, koeien, paddenstoelen en ga zo maar door. De uitdrukking is daarmee een enorm cliché geworden. Ik heb daarom lang getwijfeld of ik 'm wel wilde gebruiken. Toch heb ik daar uiteindelijk voor gekozen. De titel, *Het geheime leven van taalfouten*, past namelijk heel goed bij de inhoud van dit boek. Ik zal uitleggen waarom, beginnend met het laatste woord.

Dit boek gaat over *taalfouten*. Over wat dat precies zijn, over waar ze vandaan komen, over waarom we regels hebben. Er komen bekende taalfouten langs, waaronder *groter als*, *aantal zijn*, *het boek wat*, *letterlijk in vuur en vlam staan*, en *hun hebben*. Maar ook minder bekende kwesties passeren de revue, zoals *zitte* in plaats van *zitplaats*, *rauwkost*, *aanhangwagen* en vele andere. Ik bekijk allerlei aspecten van taaladvies, van de ontwikkeling van wat fout wordt gevonden tot de gebruikte beeldspraak. Van de theorie waarom we eigenlijk bepaalde taalvormen fout vinden tot de opkomst van het stijlboek. Het gaat grotendeels over Nederlands in Nederland, maar ook Vlaanderen en Indonesië komen langs, net als Latijn, Engels, Frans en Duits. Het moge duidelijk zijn dat het woord *taalfouten* dus goed aansluit bij de inhoud.

Het woord *geheim* in de titel slaat op het verborgene van wat ik in dit boek vertel. Veel is onbekend als het over taalfouten gaat. Zo blijken er allerlei onverwachte patronen te liggen in het gebruik van taalfouten. Ook gedraagt eigenlijk iedere fout zich anders, zowel qua beregeling als qua gebruik. De ene fout is de andere niet! Regels blijken zich op verrassende en verschillende manieren te ontwikkelen. Allerlei taalkundige, sociale en cognitieve mechanismen liggen ten grondslag aan de manier waarop we met taalfouten omgaan. Zoals voor zo ontzettend veel onderwerpen geldt: als je maar stilstaat en écht kijkt naar wat er gebeurt en waarom, dan blijkt alles fascinerend te zijn. Je moet je bij taalfouten alleen wel even over de reflex van foei-zeggen-doorlopen heen zetten.

Ten slotte is het woord *leven* van enorm belang. Het is opnieuw een cliché te zeggen dat taal leeft. Daarmee wordt meestal bedoeld dat taal verandert, en dat woorden, grammaticale constructies en zelfs hele sprekersgemeenschappen geboren kunnen worden en kunnen sterven. Soms wordt

dat gegeven gebruikt om taalkundigen weg te zetten als nihilisten. Taal leeft, taal verandert, en fouten houd je dus ook niet tegen, zo zeggen sommigen. Dan hoeft je er ook maar niets aan te doen. Dat is niet mijn standpunt. Het is menselijk om te proberen sociale normen op te stellen. Taal, als sociaal fenomeen, is daar niet immuun voor. Maar dat betekent niet dat wat op het ene moment fout, dat voor altijd is. Taalfouten bevinden zich niet in bevroren isolatie. Net als taal in algemene zin leeft, zo leven ook taalfouten in het bijzonder. Er worden nieuwe geboren, sommige gaan dood, ze verhouden zich tot hun omgeving, reageren daarop en beïnvloeden die. Taalfouten maken onderdeel uit van het levende ecosysteem van de taal.

Voilà, de titel is verklaard, en het onderwerp van het boek uit de doeken gedaan. Ik nam daar nogal m'n tijd voor. Maar bij een onderwerp dat zo intens wordt beleefd, waar mensen zulke sterke gevoelens bij hebben, en waar mensen soms (moedwillig of niet) verkeerd begrijpen waar je het over hebt, moet je even wat dingen uitleggen. Al is het maar om na afloop te kunnen zeggen: zie je wel, het stond in de inleiding.

Nu is het ook nog wel even handig om stil te staan bij waar dit boek níet over gaat. Dit boek is niet bedoeld als taaladviesboek. Ik geef geen advies over wat goed en fout is, over wat je wel en niet moeten zeggen en schrijven, over welk *anglicisme du jour* verworpen moet worden. Ook veroordeel ik mensen die taalfouten maken niet als 'gewoon dom' omdat 'de regels toch heel simpel' zijn. Maar ik vergoelijk taalfouten ook niet onder het mom van 'alles moet mogen'. In plaats daarvan probeer ik te begrijpen en uit te leggen waarom taalfouten voorkomen. Ik wil onderzoeken hoe de regels werken, en waarom de regels zijn zoals ze zijn. Ik hoop dat die houding ook anderen aanmoedigt om taalfouten met verwondering te aanschouwen.

Proefschrift en publieksboek

Zoals gezegd is dit boek voor een groot deel gebaseerd op mijn proefschrift. De titel daarvan, *Unraveling prescriptivism*, is ook de moeite van het bekijken waard. *Unraveling* heeft hier een dubbele betekenis, want het kan zowel *ont-rafelend* als *het ontrafelen van* betekenen. Het gaat mij vooral om de tweede betekenis. *Prescriptivisme*, wat kort gezegd het geven van expliciete evaluaties over specifieke taalvormen is, is een enorm complex en al te weinig on-

derzocht onderwerp. Ik probeer dit onderwerp te ontwarren, te ontrafelen. Belangrijk daarbij is dat ik daarbij niet van A naar B naar C ga. Dat kan denk ik niet bij zo'n ingewikkeld onderwerp. In plaats daarvan heb ik onderwerpen gegroepeerd rondom bepaalde thema's. Op die manier is er in ieder geval een bepaalde lijn te ontdekken. Ik laat me ook regelmatig afleiden door zijpaden. Er is gewoon ontzettend veel interessants te melden, niet alleen over taalfouten maar ook over allerlei talige onderwerpen die daaraan raken!

Een van de belangrijkste en moeilijkste dingen die je moet leren als wetenschapper is om je onderwerp goed af te bakenen. Kleiner is bijna altijd beter, zeker voor een proefschrift. Ik heb me daarom in mijn promotieonderzoek bijvoorbeeld vooral gericht op taaladviesboeken, niet op taaladvieswebsites. Ik liet onderwijs grotendeels buiten beschouwing, en taaladvies in Vlaanderen ook. Ik hield me vooral bezig met grammatica, en niet zozeer met spelling of woordgebruik. Hoewel taalnormen minstens sinds de zestiende eeuw voorkomen, richtte ik me vrijwel uitsluitend op de periode na 1900.

Voor dit boek, gebaseerd als het is op mijn proefschrift, heb grotendeels dezelfde keuzes gemaakt. De onderwerpen die ik hierboven uitsloot komen af en toe wel langs, maar verdienen veel meer aandacht dan ik ze hier geef. Deze keuzes zijn jammer. Taaladvies in een Vlaamse context is natuurlijk bijvoorbeeld óók waanzinnig boeiend. Maar ik kan niet alles doen. Ik heb over deze onderwerpen minder kennis, en schrijf er daarom in dit boek ook minder over. Daarmee geeft dit boek dus niet een compleet overzicht van de werking van taalfouten. Je zou het misschien beter *een geheim leven* kunnen noemen. Daarmee maak je een voorbehoud dat in de geschiedschrijving tegenwoordig vrij gebruikelijk is. Ook daar wordt tegenwoordig vaak gesproken over *een geschiedenis*, niet *de geschiedenis*. Het lijkt me gezond, want wetenschap is nooit af, en geen werk is definitief of de ultieme waarheid. Boeken die dat welk claimen te zijn, wantrouw ik altijd onmiddellijk.

Staan op de wankel schouder van de wetenschap

Een laatste punt over de achtergrond van dit boek. Ik baseer me zoveel mogelijk op wetenschappelijke kennis. Voor de leesbaarheid van dit boek gebruik ik geen voet- of eindnoten. Wel geef ik per hoofdstuk aan het eind

van het boek een overzicht van gebruikte bronnen. Dat mijn boek geënt is op wetenschappelijke kennis maakt wat ik zeg niet onweerlegbaar ‘waar’. Waarheid is niet statisch, maar hangt onder andere af van de kennis van elk moment. Bovendien kun je feiten vaak op meerdere manieren interpreteren, zeker als ze over zoiets complex en menselijks als taal gaan. Daarnaast komt er in dit boek weleens een anekdote of zelfs een mening langs. Maar ik probeer die altijd te onderbouwen. Als je het oneens bent met iets wat je hier leest: dat is prima! Ik ga graag in discussie en ben benieuwd naar jouw argumenten, mits je die kunt onderbouwen. Dat doe ik tenslotte ook.

Iedereen die een bijdrage aan mijn proefschrift heeft geleverd, deed dat indirect ook aan dit boek. Iedereen die ik dus in mijn proefschrift bedank, wil ik bij dezen nogmaals hartelijk bedanken. Een paar mensen verdienen speciale dank voor dit boek. Het was heel fijn dat ik de afgelopen jaren periodes mocht verblijven in de huizen van Jolijn en Bas, Leanne en Robert, en Esther en Eric. Ik heb daar met veel plezier kunnen schrijven, dank allen! Bepaalde hoofdstukken werden nagekeken door de immer vriendelijke en opbouwende experts Barend Beekhuizen, Sterre Leufkens, Gudrun Reijnierse, Viktorija Kostadinova en Machteld de Vos. Mijn groothartige vader Jan en mijn oerslimme vrouw Anne-Floor redigeerden en kritiseerden bijna alles wat ik schreef. De feedback van deze mensen maakte dit boek beter, alle fouten die er nog in staan komen volledig op mijn conto. Dank ten slotte aan Katrien de Vreese, Jacqueline Brauwers en Nanny Maat van uitgeverij Sterck & De Vreese.

Dit hele boek was er niet gekomen zonder alle steun die ik van Anne-Floor heb gekregen. Dank je wel AF, heel veel. Dit boek is voor jou.

TAALFOUTEN: HOE
ZIT DAT PRECIËS?

1.

Wat is een taalfout?

Ik wordt. Hun hebben. Taalfuot. Het paard welke. Huis het. Allemaal voorbeelden van taalvormen die in ieder geval sommige sprekers van het Nederlands fout zullen vinden. Het zijn allemaal voorbeelden van *taalfouten*. Zo op het oog lijkt een taalfout misschien makkelijk te herkennen. In veel gevallen is dat ook zo. Ik denk bijvoorbeeld dat de vijf voorbeelden waarmee ik dit hoofdstuk opende voor de meeste mensen herkenbaar zijn als taalfout. Zeker *huis het*, waarbij het lidwoord na het zelfstandig naamwoord staat, lijkt me fout voor iedereen die het Nederlands beheerst.

Dat taalfouten makkelijk herkenbaar zijn, betekent echter niet dat ze ook allemaal precies hetzelfde zijn. Vergelijk het met zoogdieren. Een hond en een aap vallen allebei in die categorie. Dat betekent dat ze bijvoorbeeld levend jongen baren en hun nakomelingen zogen. Maar het is evident dat ze ook op veel manieren verschillen, van hun leefgebied tot hun gedrag tot natuurlijk hun uiterlijk. Soms kan het genoeg zijn om te zeggen dat honden en apen allebei zoogdieren zijn. Als je hun groepeigenschappen bijvoorbeeld wilt vergelijken met die van gewervelde dieren, zoals vissen. Maar om apen en honden echt te snappen moet je juist de verschillen tussen de twee diersoorten bestuderen.

Dat geldt ook voor taalfouten. Als je die wilt vergelijken met andere typen fouten, zoals motorische, dan is het genoeg om ze allemaal op een hoop te gooien. Maar in een boek als dit, waarbij het juist gaat om een dieper begrip van de specifieke categorie taalfout, daar is het belangrijk om dieper in te gaan op de verschillen die *binnen* die abstractere categorie bestaan. Wat blijkt: de ene taalfout is de andere niet. Waarom mensen ze maken, op welk niveau van de taal ze zich afspelen, of ze überhaupt voorkomen of niet. Er zijn allerlei onderscheiden te ontdekken. Door die te benoemen, kunnen we begrijpen waar taaladvies wel en niet over gaat.

Wat is een taalfout?

Laten we om te beginnen de breedst mogelijke definitie van een taalfout nemen: een taalfout is iets wat misgaat in taal. Alle voorbeelden die ik hierboven noemde vallen daaronder. Maar er zijn heel veel meer soorten fouten te bedenken. Kijk bijvoorbeeld naar alle manieren waarop er iets fout gaat in gesproken taal. Ik moet dan meteen denken aan de keer dat ik in groep 7 werd uitgekozen om iets leuks te doen. Toen de juf vroeg of ik wilde, riep ik hard *jas!* Blijkbaar twijfelde ik tussen *ja* en *yes*, en maakte ik er toen een combinatie van. Er zijn allerlei van dit soort fouten, waarbij je de klanken van twee woorden anticipeert (*ik moet de ponnen pakken*) of juist vertraagt (*ik moet de bonnen bakken*). Een van de bekendste in deze categorie is het spoonerisme, waarbij je twee klanken omwisselt (*ik moet de ponnen bakken*). Dit wordt vaak bewust gedaan voor komisch effect, zoals *hij streek haar kak in de ogen* in plaats van *hij keek haar strak in de ogen*.

Al deze fouten worden versprekingen genoemd. Ze zijn als groep al heel lang bekend, zo lang al dat er zelfs een Latijnse naam voor bestaat: *lapsus linguae*. Die naam is dubbelzinnig, want *lingua* betekende in het Latijn zowel *tong* als *taal*. Het woord *tong* kan ook in het Nederlands *taal* aanduiden: je ziet dat bijvoorbeeld in de religieuze uitdrukking *zij spreekt in tongen*. Ook in het Engelse woord *mother tongue*, dat *moedertaal* betekent, zien we deze ouderwetse betekenis terug. Ook de Engelse uitdrukking voor verspreking, *slip of the tongue*, behoudt de dubbele betekenis. Maar dat terzijde. Belangrijk voor nu is om te constateren dat versprekingen optreden bij degene die taal produceert.

Er kan natuurlijk ook van alles misgaan bij de ontvangst van taal. Iemand kan je niet verstaan, omdat je te ver weg staat of onduidelijk spreekt. Een grapje kan niet landen, of je kunt ironie niet begrijpen. Zelfs een veel te lang antwoord geven op een vraag waar een kort antwoord gewenst is, valt in deze categorie. Je zou kunnen zeggen dat fouten in de productie en de ontvangst allemaal *communicatiefouten* zijn. Communicatiefouten kunnen op ieder moment, in ieder woord en elke zin optreden. Hoewel er motorische of cognitieve oorzaken aan ten grondslag kunnen liggen, hebben deze fouten een mate van willekeur in zich. Dat betekent dat je ze niet allemaal stuk voor stuk kunt benoemen, laat staan aanpakken. Dat zou een oneindige lijst

fouten opleveren. Taaladviesboeken besteden dan ook zelden aandacht aan communicatiefouten. Alleen in algemene zin kom je weleens een advies tegen als ‘spreek helder.’ Maar dat is niet de essentie van taaladvies, en daar gaat dit boek dan ook niet over.

Fundamentele fouten

Taaladvies gaat over specifieke *taalkwesties*, waarbij een specifieke taalfout wordt gemaakt. Althans, waar iets voorkomt wat in ieder geval sommige mensen fout vinden. Zoals we zullen zien zijn veel van deze kwesties namelijk betwist, en vinden sommige mensen fout wat anderen goed vinden. Deze categorie is nog steeds enorm groot. Gelukkig hebben een aantal van mijn voormalige collega's van de Radboud Universiteit, Ferdy Hubers, Tineke Snijders en Helen De Hoop, een zinnig onderscheid tussen twee categorieën taalfouten gemaakt. Hun tweedeling noem ik het verschil tussen *fundamentele taalfouten* en *taalnormfouten*. Fundamentele taalfouten zijn taaluitingen die in een bepaalde taal volstrekt onbestaanbaar zijn voor volwassen moedertaalsprekers. Heb je een taal als kind geleerd, en ben je de fase van taalverwerving voorbij is, dan vind je dit soort uitingen altijd onacceptabel. Zoals de bekende Nederlandse taalkundige Jan Stroop altijd zegt: wat fout is, komt niet voor. Niemand plaatst ooit het lidwoord achter het zelfstandig naamwoord, geen enkel woord kan beginnen met de klank *j* vóór de *k*.

Uitzonderingen hierop vinden we in de taal van mensen die de taal nog leren, zoals tweedetaalleerders en kinderen. De fouten die zij maken zijn soms wél totaal onbestaanbaar voor mensen die de taal volledig onder de knie hebben. Bijvoorbeeld als een kind nog niet de dierennamen kent, maar ieder dier de naam geeft van het geluid dat het voortbrengt. Een poes heet dus een *miauw*, een hond een *woef* enzovoorts. Of wanneer een tweedetaalleerder sterke werkwoorden nog niet goed genoeg heeft geleerd, en bijvoorbeeld *gingde* of *koopte* zegt. Al deze fouten zijn ontzettend interessant, maar ze zijn een aparte categorie. Het gaat bij taaladvies, en bij dit boek, in principe over taalfouten van volwassen moedertaalsprekers.

Voorbeelden van fundamentele taalfouten kunnen we niet uit de praktijk halen. Immers, ze komen niet voor. We moeten dus een voorbeeld bedenken. Laten we de volgorde van lidwoord en zelfstandig naamwoord ne-

men. De regel daarvoor is: in het Nederlands komt het lidwoord altijd vóór het zelfstandig naamwoord. Die regel leren alle kinderen die Nederlands leren vanzelf, zonder dat die ooit expliciet wordt gemaakt. Alleen misschien in boeken gericht op sprekers van talen waarin lidwoorden niet bestaan (zoals het Russisch) moet je er aandacht aan besteden. Maar in de taaladviesliteratuur ontbreekt die regel. De reden daarvoor is dat niemand ooit het lidwoord achter het zelfstandig naamwoord zet. Zelfs als iemand dat zou doen, dan zou niemand dat accepteren. Het is zo overduidelijk fout, dat het fundament van de taal erdoor wordt aangetast. *Koe de liep naar weiland het* is onmogelijk. Zelfs in gedichten, waarin sommige regels van de taal tot brekens toe kunnen worden opgerekt, kan dit niet.

Taalnormfouten

Naast deze onbestaanbare fouten heb je de categorie fouten die wél in taaladviesboeken staan, sterker nog, waaruit taaladviesboeken vrijwel volledig bestaan. Dit zijn de *taalnormfouten*. Voor het bestaan van deze fouten is een cruciale vooronderstelling nodig. Je moet er namelijk van uitgaan dat er in taal überhaupt zoiets kan zijn als goed en fout. Dat klinkt gek: natuurlijk zijn er fouten! *Groter als! Aantal zijn! Reizigers worden verzocht!* Toch is dat helemaal niet vanzelfsprekend. Laat staan dat het voor de hand ligt dat deze fouten in boekjes worden besproken. Het geloof dat het mogelijk is om een onderscheid te maken tussen goed en fout in taal, en dat we uitspraken kunnen doen over welke specifieke taalvormen goed en fout zijn, wordt wel de ideologie van *prescriptivisme* genoemd. Over dat woord, *prescriptivisme*, heb ik het uitgebreider in hoofdstuk 5.

Een belangrijk verschil tussen taalnormfouten en de fundamentele fouten is dat taalnormfouten altijd betrekking hebben op taalvariatie die daadwerkelijk voorkomt. Of je het nou leuk vindt of niet, je kunt niet ontkennen dat er mensen zijn die *hun* als onderwerp gebruiken, die *groter als* zeggen, of *het paard welke*. Je hoeft al die woorden maar te googelen of je komt ze tegen. Dit betekent overigens niet dat alle gevallen van variatie ook tot een taalnorm leiden. Zeker niet zelfs. Onze taal bevat eindeloos veel variatie, waar we moeiteloos mee omgaan. Denk alleen al aan alle verschillende manieren om de *r*-klank uit te spreken. Maar bestaande variatie kán wel tot een

norm leiden. Dat betekent dat minstens één van de vormen door een deel van de taalgebruikers wordt afgekeurd. De vormen worden dus geëvalueerd, en dat gebeurt expliciet. Niet door binnensmonds gemompel, maar met nadrukkelijke veroordeling. Meer hierover in hoofdstuk 3.

Een normfout impliceert natuurlijk dat er ook een normgoed is. Die is er dan ook bijna altijd wel, hoewel die natuurlijk niet zo heet. Het is beter te zeggen dat iedere afgekeurde taalvorm een goedgekeurde tegenhanger heeft. Soms zijn er gevallen waarbij één vorm fout is, en meerdere goed. Denk aan *gênant* en *ongemakkelijk*, wat allebei goede alternatieven zijn voor het afgekeurde *awkward*. Ook zijn er wel wat gevallen waarbij er geen vervangend ‘goed’ woord is, maar waarbij alleen de foute vorm moet worden weggelaten. Dat zie je bijvoorbeeld bij het gebruik van woorden als *eigenlijk* en *soort van*, of bij het door sommigen afgekeurde gebruik om zinnen te beginnen met *en*. Alle foute en goede vormen die op deze manier alternatieve vormen, benoem ik samen voortaan als *taalkwestie*. *Groter als/dan* is dus een taalkwestie, waarbij *groter als* voor veel mensen de normfout is. Als ik in de rest van dit boek het woord *taalfout* gebruik, dan bedoel ik daar altijd een normfout mee.

Het onderscheid tussen taalnormfouten en fundamentele fouten is niet altijd even duidelijk. Het is bijvoorbeeld heel goed mogelijk dat een bepaalde taalvorm eerst een fundamentele taalfout is, maar zich later tot normfout ontwikkelt. *Het boek wat* is hier een voorbeeld van (meer daarover in hoofdstuk 27). Bovendien kan iets voor de één een fundamentele fout zijn, maar voor de ander een normfout. *Hun hebben* is hier waarschijnlijk het bekendste voorbeeld van (meer daarover in hoofdstuk 2). En hoe vaak normfouten daadwerkelijk voorkomen is óók nog maar de vraag (zie hoofdstuk 37). Maar voor nu is dit wel degelijk een nuttig onderscheid. De fouten waar taaladvies zich over uitspreekt komen of kwamen in ieder geval ooit wel degelijk voor, en er moet iemand zijn geweest die het ooit fout vond.

Alle niveaus

We zijn inmiddels al een heel eind op weg met begrijpen waar taaladvies over gaat. Het volgende belangrijke aspect is om te kijken naar de taalniveaus waarop kwesties kunnen bestaan. Dat begint makkelijk. Er zijn taaladvieskwesties

op ieder niveau van taal: uitspraak (zeg *Herácles*, niet *Héradles*, voor de Almelose voetbalclub), spelling (*appel/appèl*), woordkeuze (*awkward/génant/ongemakkelijk*), woordvorming (*musea/museums/musea's*), zinsbouw (*het boek dat/wat*), woordvolgorde (*dat hij is gekomen/dat hij gekomen is*), stijl (vermijd de naamwoordstijl en schrijf dus *dit betekent* en niet *de betekenis hiervan is*), register (zeg niet *mitsdien het u behaagt* in de snackbar), betekenis (*u bent welkom, tenzij u zich aanmeldt*, dat moet natuurlijk *mits* zijn) en vast nog andere die ik nu vergeet.

Een woord dat vaak wordt gebruikt door taaladviseurs en taalgebruikers is de term *grammaticale fout*. Je zou kunnen zeggen dat daar alle kwesties onder vallen die te maken hebben met structuur of de betekenis van een zin. Een grammaticale regel van het Nederlands is bijvoorbeeld dat de persoonsvorm hetzelfde getal moet hebben als het onderwerp waar het bij hoort. Of *een aantal is* of *een aantal zijn* juist is, is dus een duidelijk grammaticale kwestie. Sowieso zijn vrijwel alle kwesties met betrekking tot functiewoorden, dus alle woorden die niet zelfstandig of bijvoeglijk naamwoord, werkwoord of bijwoord zijn, grammaticale kwesties. Grammatica is immers de lijm die het knutselwerk van de taal bij elkaar houdt, en dat is precies wat functiewoorden doen. Kwesties als *als/dan*, *dat/wat*, *hen/hun*, *mits/tenzij*, *op/met vakantie* en ga zo maar door zijn dus allemaal grammaticaal. Maar ook woordvorming, woordvolgorde en zinsbouw vallen onder de grammaticale taalkwesties.

Lastige gevallen

In veel gevallen is het relatief eenvoudig om een kwestie op een bepaald niveau in te delen. Dat geldt voor veel van de voorbeelden die ik hierboven gaf. Toch kan een indeling op taalniveau ook voor moeilijkheden zorgen. Neem *dt-fouten* zoals *ik wordt*. Het is duidelijk dat die plaatsvinden op het niveau van de spelling. Maar die *-t* is niet zomaar een stukje spelling. Hij bevat grammaticale informatie. De *-t* maakt van de werkwoordvorm namelijk een tweede of derde persoon enkelvoud. Hiermee verschilt deze spellingkwestie van gevallen waarbij de spelfout geen grammaticale informatie bevat, zoals bij *lokatie* in plaats van *locatie*, of *bazaal* in plaats van *basaal*. Zelfs het ene type spelfout is het andere dus niet!